

DOI

УДК 327(091)(496.5:497.1)"194/198"

Албанският проблем в отношенията между Белград и Тирана в периода на Студената война

Марияна Стамова

доктор по история, доцент, секция „Съвременни Балкани“, Институт по балканистика с Център по тракология «Проф. Александър Фол» – БАН, ул. „Московска“ № 45, 1000 София, България, marianastamova@yahoo.com, orcid.org/0000-0003-3244-870X

В статията предмет на анализ е развитието на албанския проблем в отношенията между двете съседни балкански държави Югославия и Албания в периода на Студената война. Съвсем очевидно е, че комунистическите режими в Югославия и Албания реализират изграждането на коренно различни обществено-политически и икономически системи. Също така е ясно, че с външната си политика и присъствието си в международния живот тези две балкански страни са „изключения от правилото“ в условията на Студената война и блоковото противопоставяне. Разбира се, интерес предизвиква въпросът какви са отношенията между тях и как те се вписват в цялостната обстановка в региона, Европа и света. Вече стана ясно, че в тези отношения могат да се очертаят два основни периода – времето на близост и доминиращо югославско влияние под крилото на Москва трая само четири години (1944–1948 г.) и е последвано от период на враждебност и конфронтация, траял десетилетия. Наистина, има години, в които тонът е по-мек и противопоставянето е по-умерено, но различията са твърде дълбоки, за да бъдат преодолени. Изключително показателен е фактът, че в изострянето на отношенията с Москва във втората половина на 50-те години важна роля играят и опитите на Хрущов да нормализира и да активизира връзките с Югославия – те са посрещнати негативно в Тирана. По същия начин се реагира и в началото

на 70-те години, когато има затопляне в отношенията между Пекин и Белград. Югославският фактор е постоянен дразнител за Албания, той се възприема от режима на Енвер Ходжа като заплаха. За подобно поведение и за подобни реакции несъмнено роля играят и дълбоките идеологически различия, и политически причини. Друг постоянен проблем между двете държави в годините след Втората световна война е националният, по-конкретно въпросът за значителния брой албанци, живеещи в границите на Югославия. Той се явява като съществен проблем в десетилетията след края на Втората световна война, във времето на блоковото противопоставяне.

Ключови думи: Албания, Югославия, Енвер Ходжа, Йосип Броз Тито
Студената война.

The Albanian Problem in the Relations between Belgrade and Tirana during the Cold War

Maryiana Stamova

PhD, Associated of Professor, Department “Contemporary Balkans”, Institute of Balkan Studies with Centre of Thracology Prof. Alexander Fol, Bulgarian Academy of Sciences, Moskovska str. 45, 1000 Sofia, Bulgaria, marianastamova@yahoo.com, orcid.org/0000-0003-3244-870X

The articles deals with the development of the Albanian problem in the relations between the two neighboring Balkan states Yugoslavia and Albania during the Cold War. It is quite obvious that the Communist regimes in Yugoslavia and Albania build up radically different socio-political and economic systems. It is also clear that, in the conditions of the Cold War and block opposition, with their foreign policy and their presence in international life, these two Balkan countries are «exceptions to the rule». It is interesting to explore the relationship between these two countries and how they fit into the overall situation in the region, Europe and the world. Insofar we have addressed the two main periods in relations between

Yugoslavia and Albania: the time of closeness and the dominant Yugoslav influence under the wing of Moscow – which lasted only four years (1944–1948), followed by a period of hostility and confrontation lasting for decades. Indeed, at times the tone is softer and the opposition is more moderate, but altogether the differences run too deep to be overcome. One illustrative fact in the exasperation of relations with Moscow during the second half of the 1950s is Khrushchev's attempts to normalize and intensify ties with Yugoslavia. These are negatively welcomed in Tirana. Similar outcome is noticed in the early 1970s when there is a period of warming in Beijing-Belgrade relations. The Yugoslav factor is a constant irritant for Albania and is perceived by Enver Hoxha's regime as a threat. Profound ideological differences and political reasons are at the root of such a behavior. Another permanent issue in the opposition of Yugoslav – Albanian relations is the National problem – the significant number of Albanians living within the borders of Yugoslavia. It has been a major problem in the decades after the end of the Second World War.

Key words: Albania, Yugoslavia, Enver Hoxha, Josip Broz Tito, The Cold War.

Несъмнено Студената война и блоковото противопоставяне представляват най-съществената геополитическа характеристика на времето след Втората световна война. Конфронтацията, базирана на коренно противоположни обществено-политически системи, идеологизация на външната политика и непрекъснатата надпревара във въоръжаването, има глобален характер, но нейният аванпост е на европейския континент. Именно тук оформилите се военнополитически структури граничат и в пряк географски смисъл, което сериозно увеличава риска от напрежение и дори реални конфликти (Boyadjieva 2017, 659).

Балканите не правят изключение от цялостната картина, напротив – военните резултати от Втората световна война и някои политически договорености (разговорите Сталин – Чърчил в Москва през октомври 1944 г., срещата в Ялта, Парижката мирна конференция) съвсем ясно разделят

държавите от региона в двата лагера. Безспорен факт е, че още от края на 1944 г. Румъния, Югославия, Албания и България са в сферата на съветското военнополитическо влияние и в практически смисъл са напълно подчинени на Москва. Това видимо разделение е ясно очертано години преди официалното оформяне на двата военнополитически блока, съответно НАТО (1949 г.) и Варшавския пакт (1955 г.).

По отношение на обстановката в региона обаче може да се констатира едно много характерно явление – именно тук се зараждат и развиват двете отклонения от единното поведение на социалистическия лагер. Разбира се, става дума за Югославия и Албания, които в определени моменти излизат от опеката на Москва и имат самостоятелно външнополитическо поведение, разминаващо се с това на социалистическия лагер. Това се случва в различно време и по различни причини, а и характеристиките в развитието на двете балкански държави, и тяхното присъствие в международните отношения, се разминават съществено, независимо от сходния фундамент – еднопартийни диктаторски режими.

Във времето до 1948 г. се констатира и още нещо нетипично за социалистическия блок в Европа и механизмите на доминиране на Москва в него. Албания е единствената държава, в която Съветския съюз не упражнява директно своето всеобхватно присъствие и влияние, а го реализира чрез Белград. Казано с други думи, в първите следвоенни години Сталин управлява най-малката тогава балканска страна посредством ръката на Тито, радващ се по това време на пълно доверие от съветска страна. Нещо повече, водят се активни разговори за влизане на Албания в Югославската федерация, които напредват успешно и дори се реализират конкретни стъпки – унифициране на паричните системи и цените, митнически съюз, назначаване на югославски съветници във всички министерства, подготовка за сливане на въоръжените сили, дори през 1948 г. в района на Корча, близо до гръцката граница, е въведена една югославска дивизия (AJ, SK SKJ,142).

Естествено възниква въпросът на какво се дължи това силно югославско влияние. Отговорът е на първо място във факта, че през ноември 1941 г. албанската комунистическа партия е създадена от двама югославски инструктори (Миладин Попович и Душан Мугоша), като години наред след това именно югославските комунисти диктуват волята си и в партийните дела, и в съпротивата до 1944 г., и в постепенното установяване на диктатурата. Може да се твърди, че в първите години след Втората световна война Албания, а и постепенно и успешно утвърждаващият абсолютна си власт Енвер Ходжа, просто копират действията на Югославската комунистическа партия и лидера ѝ Тито. Примерите са много, да посочим един от тях – приетата през март 1946 г. нова Конституция на Албания практически копира постановките на първата след 1944 г. конституция на Югославия, утвърден няколко месеца по-рано. Показателно е и това, че първият договор за приятелство и сътрудничество на Албания с друга социалистическа страна е именно с Югославия. Това не променя факта, че идеалът си остава изграждане на обществено-политическа и икономическа система от съветски тип. Не е случайно, че в партийни решения от март 1946 г. изрично се посочва, че целта пред страната е „съветски модел в организацията на властта и производствените сили“. Това в никакъв случай не противоречи на установените тесни връзки с Белград, нещо повече – и Югославия, и Албания в много бързо темпо реализират трансформацията от една обществено-политическа и икономическа система в друга именно под пряко съветско влияние. Принадлежността на двете балкански държави към орбитата на Москва в този момент е във от съмнение.

Така, с налагането на съветския модел на социализма на Балканите който започва още в края на Втората световна война и продължава до 1948 г. балканските страни, избрали социалистическата алтернатива и примера на съветския модел, извървяват част от пътя към „обетованата земя“ – ликвидирана е многопартийната политическа система, утвърдена е ръководната роля на комунистическите партии, установено е единството на изпълнителната и законодателната власт, приети са нови конституции по модела на съветската,

осъществена е национализация на промишлеността и банките, създадени са предпоставки за преминаване към форсирана „индустриализация“ и постепенна колективизация. В този първи етап на преход от капитализъм към социализъм авангардист на Балканите е Югославия и привързаната към нея Албания.

1948 г. се оказва разделителна линия както за присъствието на Югославия в съветския блок, така и за отношенията между Белград и Тирана. Постепенно натрупваното недоверие и конфликтът Сталин – Тито довежда до резолюцията на Коминформбюро от юни и до фактическото излизане на Югославия от състава на групиранието около Москва европейски социалистически държави (SIBAL, F.O. 371/72104). В особено сложно положение се оказва именно Албания, тъй като нито един от останалите съветски сателити не е така силно обвързан с режима на Тито. Решението трябва да се вземе и осъществи в изключително кратки срокове и от този момент нататък Енвер Ходжа и ръководените от него партия и държава се превръщат във верни съюзници на Кремъл. От по-голям брат Тито се превръща във враг, ревизионист и заплахата за социализма (AJ, , СК SKJ, 145; DA MSPS, 1).

Последиците от избухналият през лятото на 1948 г. конфликт между ръководствата на югославските и съветските комунисти, респективно между Сталин и Тито след стремежът на СССР да наложи своя модел на управление (пример за подобна намеса, съпроводена с външен натиск са промените в Чехословашкото правителство от февруари 1948 г., известни и като Чехословашка криза) имат много широк диапазон на действие: първо, изолация и бойкот на Югославия от останалите страни в съветския блок – решаваща причина тя да се откаже от съветския социалистически модел и да започне да създава свой собствен социализъм; второ, още по-тясно обвързване на България, Албания и Румъния със СССР и пълна „сталинизация“ на тези страни (това съвпада с първия рунд на Студената война и се съпровожда с опити за „затягане“ на дисциплината в международното комунистическо движение, намерили израз в идейната, политическата и физическата разправа с някои от „своите“, които са станали неудобни като Кочи Дзодзе в Албания (DA MSPS,

1–2), Трайчо Костов в България, Паукер и Лука в Румъния и др.) и трето, постепенна ерозия вътре в международното комунистическо движение и в перспектива неговия разпад. Трябва да се отбележи, че от 1948 г. трите балкански страни, копиращи съветския модел на социализма и напълно подкрепящи съветската идеология (Албания, България и Румъния) неминуемо се конфронтират пряко или косвено с „бунтарски настроената“ Югославия и с другите две, стоящи зад САЩ страни – Гърция и Турция.

Всичко това разделя категорично отношенията между Югославия и Албания на два основни етапа. Първият е много по-кратък, едва четири години, и се характеризира не само с изключителна близост, но и с доминация на югославското влияние и присъствие в най-малката тогава балканска страна. Вторият трае четири десетилетия, като противопоставянето и дори враждебността са негови основни характеристики. С оглед на международната обстановка и обстоятелства от различен характер понякога има спадане на враждебната риторика и дори плахи опити за сближаване, но генералната линия е конфронтация и противопоставяне.

Естествено възниква въпросът за причините за подобно поведение. Те се базират на различия в няколко важни сфери от вътрешен и външен характер.

В периода на Студената война идеологията е доминиращ фактор от основно значение, особено що се отнася до съветския блок – тя определя и вътрешното развитие, и външната политика. До 1948 г. разминаване в това отношение няма нито в Югославия, нито в Албания – те са верни сателити на Москва, безусловно възприемат идеологическите постановки в учението на Маркс-Енгелс-Ленин-Сталин и си поставят за цел изграждане на социализъм от съветски тип. След разрива между Съветския съюз и Югославия нещата се променят. В Белград, въпреки наличието на просъветско крило и дори противопоставяне в първите години, се налага тезата за изграждане на едно доста по-различно общество и партийно-политическа и икономическа системи. Югославският тип социализъм е по-либерален и се отличава в много насоки от

ортодоксалния съветски път на развитие, наложен в другите държави от социалистическия блок.

Албания е на другия полюс. Тя претърпява няколко сериозни завоя в своята външнополитическа ориентация, за които ще стане дума по-долу в текста, но последователно изгражда най-твърдия тоталитарен комунистически режим в Европа, който в някои свои измерения просто няма аналог. Несменяемият до смъртта си лидер Енвер Ходжа не само елиминира успешно своите политически опоненти и конкуренти (AS, št. 61, 71), но е и дълбоко убеден, че ръководените от него партия и държава са не само последователно марксистки, но постепенно остават и единствените такива в Европа. Казано с други думи, след 1948 г. идеологическите различия между Югославия и Албания са видими и като теория, и като практика.

Много сериозни са различията и във водената след 1948 г. външна политика и в цялостното присъствие в международния живот. В началото на 50-те години отношенията между балканските държави остават напрегнати. Югославия интензифицира действията срещу албанското ръководство. Тя става важен център за антикомунистическите групи, които се прехвърлят в Албания. Останала извън социалистическия блок и откъснала се от опеката на Москва, Югославия води наистина самостоятелна политика в международен план. Тя под никаква форма не участва в блоковото разделение, оформило се в годините на Студената война и добило завършен вид със създаването на НАТО (1949 г.) и Варшавския пакт (1955 г.). Оставайки извън тези военно-политически структури, символизиращи Студената война, официален Белград в никакъв случай не скъсва връзките в двете посоки. Така например Югославия не само поддържа контакти и реализира отношения със социалистическите държави, но минава през периоди и на подобряването им, включително със Съветския съюз. Същевременно се поддържат контакти и със западния свят, и то не само търговски, но и политически (Boyardjieva 2019, 253–258). Особено интересен за ситуацията в региона се явява оформеният още през 1953–1954 г. Балкански пакт между Турция, Гърция и Югославия. Този своеобразен съюз не

функционира активно, но има дори военни клаузи, което го прави наистина изключение за началната фаза на Студената война. Този пакт действа през целия период на Студената война като включва тристранно сътрудничество във всички области, като има най-вече военен характер. Пактът се формира чрез една серия от тристранни споразумения, като „Договорът за приятелство и сътрудничество“, който е подписан в Анкара на 28 февруари 1953 г.; „Допълнителното споразумение към Договора за приятелство и сътрудничество“, подписано в Белград на 7 ноември с.г. и „Договорът за съюза, политическото сътрудничество и взаимната помощ“, известен още като Балкански пакт, подписан в Блед на 9 август 1954 г., който влиза в сила през 1955 г. за един 20-годишен период. Напълно различаващ поведението на Белград от двата противостоящи си военно-политически блока е и стремежът към неутралитет (Boyardjieva, N. 2021, 356–375). Този факт намира краен израз в превръщането на Югославия в един от лидерите на Движението на необвързаните държави. Казано накратко, през цялото времетраене на Студената война след 1948 г. тази балканска страна остава извън блоковото противопоставяне, поддържа отношения и в двете посоки и води самостоятелна политика. Официален Белград поддържа развитието на процеса на разведряване и подписва заключителния акт от Хелзинки през 1975 г.

Коренно различно и изпълнено със странни обрати е външнополитическото поведение на Албания след 1948 г. Може да се отбележи, че то преминава през няколко основни етапа. До 1961 г. страната е член на съветския блок и верен сателит на Москва, като участва и в двете основни вътрешни структури на сътрудничество – Съвета за икономическа взаимопомощ (от 1949 г.) и Варшавския пакт (1955 г.). Така след развалянето на отношенията с Югославия през 1948 г. Албания се ориентира към СССР и се интегрира изцяло в структурите на източния блок и „социалистическия лагер“ (DA MSPS, 1–10). След приключването на Гражданската война в Гърция и след загубата на възможността за използването на югославските пристанища на Адриатика, съветското правителство решава да използва Албания в услуга на

своята европейска военна стратегия. Руснаците започват строежа на една база за подводници в Сазан, който завършва за две години. Те построяват също известен брой летища. През месец май 1955 г. Албания влиза и във Варшавския договор. От друга страна, откъсването на Югославия от социалистическия лагер усложнява още повече международната позиция на Албания. Враждебният Белград вече се оценява като сериозна заплаха. Постепенно обаче започва охлаждане на отношенията между Съветския съюз и Албания, предизвикано от различната оценка за личността и делото на Сталин, а като пряко последствие и от нежеланието на Енвер Ходжа да реализира процес на десталинизация, а и въобще да извършва промени. Трябва да се обърне внимание, че с конфликтът между Енвер Ходжа и Никита Сергеевич Хрущов води до развалянето на дипломатическите отношения и прекъсването на съветската помощ. От друга страна, за постепенното влошаване на отношенията между Москва и Тирана трябва да се подчертае фактът, че в основата си съветско-албанския съюз е неестествен и в противоречие с историческия опит и с геополитическите интереси на албанците. В този план СССР и комунистическият блок не представляват устойчива сигурност за защитата на Албания от експанзионистичните гръцко-югославски действия. В крайна сметка, скъсването по оста Москва-Тирана която става факт през 1961 г. (АЖ, КРР, 19), означава излизане от съветския блок и напускане на общите организации – Албания престава да бъде член на СИВ през 1962 г., замразява членството си във Варшавския пакт и го напуска официално малко по-късно, през 1968 г. От гледна точка на военната стратегия това е сериозна загуба за Съветския съюз и социалистическия блок – загубени са единствените военноморски бази в Средиземноморието. Трябва обаче да се обърне внимание именно на този факт, че въпреки масовото изтегляне от Албания (персонал, финанси, 8 подводници), СССР прави енергични усилия да запази известно присъствие в базите във Вльора, която е единственото им пристанище в Средиземно море. Съветското посолство и посолствата на източноевропейските страни са драстично съкратени и обещаните от тях кредити са незабавно

отказани. Това обаче от своя страна причинява големи финансови трудности и сериозно разстройва албанските икономически планове. При тези несигурни политически обстоятелства освен китайската икономическа помощ Албания силно се нуждае и от политическо покровителство срещу бъдещи опити за сваляне на режима. Ходжа е принуден да пази автономията на Тирана във вътрешен и външен план и съюзът с Китай е един опит да постигне тази цел. Като политическа придобивка Албания може да служи като плацдарм в Европа, от който Пекин би могъл да отправи предизвикателство към господството на Москва в Източна Европа. Така от 1961 г. започва сближаването с Китай на базата на идеологическа близост и активна икономическа и финансова подкрепа от азиатския гигант. Трябва обаче да се отбележи, че още през месец октомври 1956 г. албанският лидер Енвер Ходжа посещава Китай. Точно по това време се полагат основите на албанския съюз с Пекин. Така още през 1958–1959 г. заедно с капиталите идващи от Източния блок начело със СССР, се наблюдава и стабилно повишаване на китайските кредити за Албания. Постепенно Албания си спечелва прозвищата „китайския глас в ООН“ и „китайския глас в Европа“.

За 60-те години особено към техният край трябва да се отбележат някои политически действия както от страна на Албания така и на съседна Югославия. След неочакваната съветска инвазия в Чехословакия през 1968 г., Албания официално се изтегля от Варшавския пакт. Тъй като връзките не предвиждат какъвто и да е военен съюз, Албания трябва да включи в своята програма за самостоятелност и самоотбраната и за тази цел са изградени около 400000 бетонни бункери из цялата страна. Както става ясно, географската отдалеченост на Китай не може да осигури адекватна защита от непосредствените опасности, затова албанското ръководство се опитва да подобри отношенията със своите съседи: Италия, Гърция, Румъния и Югославия – като последната внезапно се превръща от национален враг номер едно в потенциален съюзник срещу съветската агресия (АЖ, СК SKJ, 6; АЖ, СК SKJ, 8). В някои югославски документи от 1968 г., свързани със съветската

интервенция в ЧССР се намира информацията, че първа на Балканите която е заплашена от инвазия на СССР е НСРА. В тях е налична информация и насоки от страна на Белград как да се помогне на Тирана срещу евентуалната намеса на СССР. В тази връзка, И Белград и Тирана разглеждат съветската интервенция в Чехословакия като застрашителен знак и са принудени да преосмислят външната си политика.

В крайна сметка, периодът от присъствието на балканската страна в международния живот посредством Китай обаче не трае дълго. Още от средата на 70-те години отношенията между Китай и Албания започват постепенно да залязват като те стават изключително обтегнати, особено след сближаването на Китай със САЩ. Ходжа никак не одобрява новите отношения между Вашингтон и Пекин и за разлика от Китай, който е много загрижен от съветската политика и търси отваряне към САЩ, Ходжа е на мнение, че двете суперсили са еднакво опасни и отказва да прави разлика между тяхната „империалистическа“ политика (Austin R. C 2021, 344–355).

След опита с югославяните, а по-късно и с руснаците, Ходжа е в очакване на знак от китайците, че отношенията им са приключили. Със засилващото се идеологическо отдалечаване, довело до намалената китайска помощ и със смъртта на Мао през септември 1976 г. китайско-албанските отношения се влошават още повече. През 70-те години Албания престава да бъде ценната политическа придобивка за Китай, каквато е била през 60-те години, а от друга страна Албания все повече се превръща и в икономическо задължение за Китай, което довежда до решението на Пекин през юли 1978 г. да прекратят своята програма за помощ (DA MSPS, 8).

Официално отношенията между Тирана и Пекин са прекъснати през 1978 г. Отново се използва идеологическата аргументация – подобно на случая със Съветския съюз през 1961 г. Китай е обвинен в отстъпление от принципите на марксизма, в ревизионизъм и догматизъм и политика на социалимперализъм. Така след скъсването с Китай, Албания е доведена до степен на самоналожена идеологическа и политическа изолация. За първи път

Албания се оказва без „чужд“ покровител (DA MSPS, 12). От този момент нататък Албания остава крайно изолирана в международен план, обявила за свои врагове и западните империалисти, и социалимпериалистите от съветския блок и Китай, и съседните Югославия и Гърция (DA MSPS, 26–47). Разбира се, подобна доктрина на враждебност към всички не може да бъде дълготрайна, включително и поради тежките икономически последствия, довели до проблеми дори с изхранването на населението. В 40-годишното си управление, Енвер Ходжа ще бъде запомнен в международен план с яростен национализъм, противопоставящ се последователно на Тито, Хрущов и Мао. След смъртта на диктатора Енвер Ходжа през 1985 г. и идването на неговия наследник Рамиз Алиа няма промяна в идеологическия курс и вътрешната политика, но се правят първите стъпки към излизане от международната изолация. Осъществяват се икономически и културни контакти с някои западни демокрации (Италия, Франция, скандинавските страни), установяват се официални отношения с Федерална република Германия, повишава се равнището на дипломатическите мисии на определяните като ревизионистични съюзници на Съветския съюз България, Унгария, Чехословакия и Германската демократична република. Видима е промяната в курса в регионален план – засилват се контактите с двете съседни държави (Югославия и Гърция) (DA MSPS, 137–139), а през февруари 1988 г. Албания участва и в срещата на министрите на външните работи на всички шест балкански държави в Белград – първи подобен форум след половин век. Чрез своето участие Албания показва жест на добра воля, уверявайки отново своите съседи, и особено Югославия, в готовността на страната за установяването на една обща рамка за сътрудничество в региона. Съвсем очевидни са признаците на размразяване и активизиране, но Албания е пропуснала процеса на разведряване и е единствената европейска страна, която не подписва Заключителния акт от Хелзинки. Това е може би най-ясното доказателство за външнополитическата изолация на Албания в периода на управлението на Енвер Ходжа. Въпреки това, съвсем очевиден е опитът на Рамиз Алиа постепенно започва да се дистанцира от политиката на своя

предшественик Енвер Ходжа. Следват предпазливи опити за децентрализация и либерализация и във вътрешнополитически план, но те се оказват много трудни.

Трябва да се има предвид, че постоянна величина за противопоставянето в югославско-албанските отношения в годините на Студената война е и националният проблем, по-конкретно въпросът за значителния брой албанци, живеещи в границите на Югославия. Това се явява още едно усложняващо обстоятелство в десетилетията след края на Втората световна война, във времето на блоковото противопоставяне.

Албанският национален проблем възниква още с очертаване границите на държавата през 1913 г. и препотвърждаването им след Първата световна война. Над 30 % от териториите, населени с албанци, остават извън страната, включително в Косово, Западна Македония и южните райони на Сърбия и Черна гора. Темата за тяхната съдба присъства в отношенията между Белград и Тирана в междувоенния период (Bobev et al. 1998, 224; Bobev 1992, 142–158; Bobev 2010, 56–77) и е наследен от Югославската федерация и Албания при управлението на комунистическите режими в двете страни (Stamova 2005, 362; Stamova 2012, 168; Stamova 2014, 220; Stamova 2016, 310; Stamova 2017, 188).

В периодът 1944–1948 г. политическата и идеологическа близост, доминиращата роля на Съветския съюз и възприетите постановки по националния въпрос заобикалят проблема и той не предизвиква усложнения. Нещо повече – Тито и Енвер Ходжа се договарят за взаимно признаване на малцинства на територията на двете държави. Прекъсването на отношенията и продължителния период на враждебност и противопоставяне обаче променя коренно обстановката. Албанците в Югославия живеят в няколко федеративни републики, но на преден план винаги излиза темата за автономната област Косово, където те са най-многобройни. Въпросът за правата на това население в рамките на Югославия присъства перманентно в отношенията между Белград и Тирана, като именно Албания се чувства ощетена и се държи по-активно. Трябва обаче да се подчертае, че малката балканска страна няма политически

инструментариум за полезни действия и води преди всичко пропагандна война, която няма практически резултати. Нещо повече, част от възможните аргументи на Тирана се обезсилват от факта, че от средата на 60-те години поведението спрямо албанците в Югославия е видимо променено, правата им се разширяват и по Конституцията от 1974 г. Косово получава почти пълен статут на федеративна единица, въпреки запазеня автономен характер. Сред албанското население във федерацията съществуват антиюгославски настроения, има дори форми на съпротива, включително стремеж за обединение с държавата-майка, но това са самостоятелни действия, с които Албания няма пряка връзка, а няма и инструментариум да им въздейства или да ги ръководи.

Накрая може да се направи заключението, че присъствието на националния въпрос в отношенията между двете съседни държави Югославия и Албания като елемент от тях, допълва цялостната картина в контактите между тях в периода на Студената война. След 1948 г. по оста Белград-Тирана съществува противопоставяне и враждебност, които са съществен елемент от обстановката на Балканите в периода на Студената война. Тези две държави действително представляват отклоненията от поведението на социалистическия блок, действат самостоятелно и практически не принадлежат към нито един от двата основни лагера. Това се отнася до Югославия за целия период след 1948 г., а за Албания – за времето след 1961 г.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Austin, R. C. Albania: Exploiting Relevance and Irrelevance During the Cold War. Kramer, Mark, et al. *The Soviet Union and Cold War Neutrality and Nonalignment in Europe*. The Harvard Cold War Studies Book Series. Lanham: Lexington Books, 2021, pp. 344–355.

Boyadjieva, N. *Mezhdunarodni otnosheniya* [International Relations]. Sofia: Albatros, 2017, 659 s. (In Bulgarian).

Бояджиева, Н. *Международни отношения*. София: Албатрос, 2017, 659 с.

Boyadjieva, N. The USSR and Yugoslavia's Policy of Nonalignment, 1955–1980. Kramer, Mark, et al. *The Soviet Union and Cold War Neutrality and Nonalignment in Europe*. The Harvard Cold War Studies Book Series. Lanham: Lexington Books, 2021, pp. 356-375.

Boyadjieva, N. U.S. Intelligence Assessments and U.S. Policy toward Yugoslavia during the Cold War. *Modernijat istorik 3. Balans, atraktivnost, vaobrazhenie* [The Modern historian 3. Balance, attractiveness, imagination]. Sofia: UNIBIT, 2019, s. 253–258.

Boyadjieva, N. U.S. Intelligence Assessments and U.S. Policy toward Yugoslavia during the Cold War. *Модерният историк 3. Баланс, атрактивност, въображение. Съст. Стоян Денчев, Никола Аврейски, Диана Стоянова*. София: УНИБИТ, Академично издателство “За буквите - О писменехъ”. 2019, с. 253–258.

Bobev, B., T. Kacori. 1998. Blizkata i nepoznata Albanija [The Near and unknown Albania], Sofia: Otvoreno obshtestvo, 224 s. (In Bulgarian).

Бобев, Б. Т. Кацари. 1998. Близката и непозната Албания. София: Отворено общество, 224 с.

Bobev, B. 1992. Albanskijat nacionalen vapros sled Parvata svetovna vojna. Problemat Kosovo. [The Albanian national question after the First World War. The problem of Kosovo]. *Nacionalni problemi na Balkanite: istorija I savremennost* [National problems in the Balkans: history and modernity]. Sofia: Arges, s. 142–158. (In Bulgarian).

Бобев, Б. 1992. Албанският национален въпрос след Първата световна война. Проблемът Косово. *Национални проблеми на Балканите: история и съвременност*. София: Аргес, с. 142–158.

Bobev, B. 2010. Vaprosat za granicite na Albanija ot objavjavaneto na nezavisimostta do okonchatelното im utvarzhdavane (1912-1926) [The question of Albania's borders from the declaration of independence to their final establishment (1912–1926)]. *Evropa, narodi i granici*. Sofia, Studia Balcanica 28, s. 56–77. (In Bulgarian).

Бобев, Б. 2010. Въпросът за границите на Албания от обявяването на независимостта до окончателното им утвърждаване (1912–1926 г.). *Европа, народи и граници. Studia Balcanica* 28. София: Институт по балканистика, Парадигма, с. 56–77.

Stamova, M. 2005. Albanskijat vavros na Balkanite (1945–1981) [The Albanian problem in Tito's Yugoslavia (1945–1981)]. Faber, 362 s. (In Bulgarian).

Стамова, М. 2005. Албанският въпрос на Балканите (1945–1981). Фабер, 362 с.

Stamova, M. 2012. Albanskijat factor v Socijalisticheska republika Makedonija (1945–1981) [The Albanian factor in the Socialist Republic of Macedonia (1945–1981)]. Kjustendil, 168 s. (In Bulgarian).

Стамова, М. 2012. Албанският фактор в Социалистическа република Македония (1945–1981). Кюстендил, 168 с.

Stamova, M. 2014. Faktori Shqiptar në Republikën Socialiste të Maqedonisë (1945–1981). Sofia, 220 f.

Stamova, M. 2016. Albanskijat problem v Jugoslavija sled Tito (1980–1990) [The Albanian problem in Yugoslavia after Tito (1980–1990)], Sofia: Paradigma, 310 s. (In Bulgarian).

Стамова, М. 2016. Албанският проблем в Югославия след Тито (1980–1990). София, Парадигма, 310 с.

Stamova, M. 2017. Albancite v SR Makedonija prez posledното desetiletie v Titova Jugoslavija (1981–1991) [The Albanians in Socialist Republic of Macedonia during the last decade of Tito's Yugoslavia (1981–1991)]. Kjustendil-Gabrovo, 188 s. (In Bulgarian).

Стамова, М. 2017. Албанците в СР Македония през последното десетилетие в Титова Югославия (1981–1991). Кюстендил-Габрово, 188 с.

AJ. Arhiv na Jugoslavija, [Archive of Yugoslavia], f. 507 СК SKJ (Centralen Komitet na Sajuza na komunistite na Jugoslavija) [Central Committee of the Union of Yugoslav Communists], k. 2, a. e. 142, 145. (In Serbian).

Arhiv Jugoslavije, f. 507 СК SKJ (Centralni Komitet Savez Komunista Jugoslavije), k. 2, a. e. 142, 145. (In Serbian).

AJ, f. 507, CK SKJ, IX, 1/I–40.

AJ, f. 837, KPR I–5–b.

AS. Arhiv na Slovenija [Archive of Slovenia], Fond na Edvard (i Popca) Kardel, k. 30/št. 61, št. 71. (In Slovenian).

Arhiv Slovenije, Fond Edvard (i Popca) Kardel, k. 30/št. 61, št. 71.

DA MSPS. Diplomatički arhiv na Ministerstvoto na vanshnite raboti na Sarbija [Diplomatic Archive of Ministry of Foreign Affairs of Serbia], PA, f. br. 1, pov. br. 411257411048. (In Serbian).

Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije, PA, f. br. 1, pov. br. 411048.

DA MSPS, PA, f. br. 1, pov. br. 411257.

DA MSPS, PA, f. br. 1, pov. br. 413859.

DA MSPS, PA, f. br. 1, pov. br. 42572.

DA MSPS, PA, f. br. 1, pov. br. 429188.

DA MSPS, PA, f. br. 1, pov. br. 432113.

DA MSPS, PA, f. br. 1, pov. br. 440459.

SIBAL. International Information Centre for Balkan Studies, F.O. 371/72104.

Дата на подаване на статията в редакцията – 12.04.2021 г.